УДК [343.9:343.545](477)

Т. А. ШЕВЧУК,
здобувач
Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУТЕНЕРСТВА АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

Розглянуто кримінологічну характеристику сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. Визначено основні тенденції даного злочину, чинники, що сприяють його вчиненню, а також проаналізовано особу сутенера та доцільність її вивчення в кримінологічному аспекті.

За 20 років, що минули з дня проголошення України незалежною суверенною державою, відбулися докорінні зміни в різних сферах суспільного життя, зокрема економічній, соціальній, політичний, культурній, моральній тощо. Зважаючи на те, що злочинність є соціальним, історично мінливим явищем, значних змін зазнало і кримінальне законодавство. Ці зміни торкнулися і правового регулювання кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти моральності. Відбулася декриміналізація проституції у 2006 р. та криміналізація діянь, пов'язаних з організацією заняття нею, до яких належать, в першу чергу, злочин, передбачений ст. 303 КК України «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцію».

Метою даної статті є здійснення кримінологічної характеристики сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією.

Для проведення повного якісного дослідження того чи іншого різновиду злочинності спочатку потрібно охарактеризувати її кількісно – якісні показники, що за загальним правилом розглядаються у рамках такої наукової категорії, як кримінологічна характеристика.

Кримінологічна характеристика сутенерства або втягнення особи у заняття проституцією, виявлення основних тенденцій і закономірностей

© Шевчук Т. А., 2011

цього злочину тією чи іншою мірою була предметом дослідження таких вчених, як І. С. Аліхаджиєва, Р. А. Арсланбекова, О. М. Балакірєва, І. О. Бандурка, В. В. Вітвицька, Т. І. Возна, Н. Л. Волкова, А. П. Дяченко, О. М. Костенко, В. В. Кузнецов, Л. С. Кучанська, А. В. Ландіна, Г. М. Міньковський, В. О. Навроцький, А. М. Орлеан, Н. В. Уханова, О. М. Федик, Є. В. Фесенко, С. В. Шлик, А. Є. Шпаков тощо.

Характеризуючи основні тенденції розвитку даного злочину варто зазначити, що до основних із них, на нашу думку, слід віднести наступні:

– тенденція до неухильного зростання кількості злочинів, пов'язаних із організацією заняття проституцією (від 221 зареєстрованих злочинів у 2006 році – до 264 злочинів у 2010 році);

– тенденція до професіоналізації діяльності, пов'язаної із сутенерством та втягненням в заняття проституцією (ця діяльність має ознаки злочинного промислу, систематичний характер та здійснюється у вигляді секс-бізнесу);

– тенденція до організованого вчинення даного злочину, за наявності чіткого, узгодженого плану дій всіх співучасників та розподілу ролей при скоєнні злочину;

– тенденція до все більшої латентизації розглядуваного злочину, що пояснюється, перш за все, тим, що вказаний злочин є так званим «злочином без потерпілих» з усіма наслідками, що звідси витікають.

Слід зазначити, що основні тенденції розвитку даного злочину формуються під впливом різноманітних чинників.

Сутенерство або втягнення у заняття проституцією обумовлені причинним комплексом, який охоплює соціально-економічні, моральні, ідеологічні чинники.

До соціально-економічних чинників слід віднести:

– низький рівень життя населення;

– різке розшарування суспільства на багатих і бідних;

– складнощі в отриманні професійної освіти та відсутність перспектив працевлаштування;

– низькі соціальні виплати, а також небажання займатись некваліфікованою або низькооплачуваною працею як осіб, що добровільно займаються проституцією, так і тих, хто примушує їх до цього;

– підвищення конкуренції з боку чоловіків щодо жінок у плані трудової зайнятості;

– зростання кількості безпритульних.

Варто зазначити, що вважати соціально-економічні чинники єдиними, які сприяють поширенню цього злочину, на нашу думку, було б помилковим і однобоким. Варто вказати, що економічна криза і пов'язані з нею негаразди торкнулася всіх верств населення, але більшість із них шукають і знаходять реальні засоби заробітку грошей, і не стають на шлях вчинення злочинів. Звідси випливає, що крім причин економічного характеру важливу роль відіграють чинники морально-ідеологічного характеру. До них слід віднести наступні:

– деморалізація суспільства в цілому та окремих осіб;

– недоліки в емоційно-вольовій сфері особи злочинця;

– пропаганда культу насильства та жорстокості;

– підвищена агресія злочинців, схильність вирішувати проблеми із застосуванням насильства;

– зневага до встановлених у суспільстві норм і правил поведінки, абсолютна зневага честі і гідності особи, яка втягується до заняття проституцією;

– поширення попиту на продукцію порнографічного характеру;

– попит на надання послуг сексуального характеру;

– недоліки у виховній роботі серед молоді у плані статевого виховання;

– зростання безпритульності та маргіналізація населення;

– сучасна міграція населення;

– високий рівень латентності злочину, передбаченого ст. 303 КК України;

– віктимна поведінка потерпілих від даного злочину;

– роль засобів масової інформації у популяризації надання сексуальних послуг та вигоди від цього заняття.

Виявлення та аналіз основних чинників, які сприяють вчиненню злочину, передбаченого ст. 303 КК України, слугує основою для вивчення криміногенної ситуації, прогнозування її стану, подальшої профілактики та боротьби зі злочинністю.

Основним елементом кримінологічної характеристики сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією, на нашу думку, є особа злочинця, який займається сутенерством та втягненням в заняття проституцією.

Особі злочинця притаманна система ознак і властивостей, що визначають її як людину, що вчинила злочин. Розглядаючи особу злочинця, що вчиняє злочин, передбачений ст. 303 КК України, ми використовували основні положення

про особистість злочинця, вироблені у кримінологічній науці, статистичні дані, а також практичні матеріали за результатами вивчення архівних кримінальних справ. Отже, при вивченні особи злочинця ми аналізували його за наступними характеристиками:

– соціально-демографічною (стать, національна, етнічна належність, освіта, родинний стан, наявність дітей, місце роботи та обов’язково вік особи, що дозволить виявити протиправну активність різних за віком груп);

– кримінально-правовою (об’єктивна сторона та спосіб вчинення злочину, сукупність злочинів, форма співучасті, тривалість злочинної діяльності, наявність обтяжуючих або пом’якшуючих обставин, наявність чи відсутність судимостей, мотивація злочинної поведінки, особливості покарання за вчинений злочин);

– морально-психологічною (світогляд, духовність, інтелектуальні, емоційні якості, життєві установки особи, її переконання, інтереси).

Самі по собі перелічені ознаки не можна визначати як криміногенні, тому що конкретизована ними особа не характеризується як злочинець. Але якщо їх взяти взагалі у великій сукупності, на рівні злочинності або на рівні окремого виду злочинів і після статистичної обробки порівняти з даними офіційної демографічної статистики, то можна отримати цінну кримінологічну інформацію про особу злочинця.

Соціально-демографічні дані, взяті у статистичному вираженні, стосовно осіб, що вчинили злочини, дають цінну кримінологічну інформацію, необхідну для успішного здійснення заходів соціальної профілактики [1, с. 27]. Соціально-демографічну характеристику особи злочинця, що вчинила сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією варто почати із такого критерію, як *стать особи.* Проаналізувавши осіб, які вчиняють розглядуваний злочин (за матеріалами вивчених нами 390 осіб, що вчинили даний злочин), варто зазначити, що сутенерами здебільшого є чоловіки, проте це не означає, що жінки не беруть участь у скоєнні даного злочину. За статистичними даними МВС України наявним є стійке збільшення кількості жінок, які вчиняють вказаний злочин (2007 рік – 34 жінки, 2008 рік – 54, 2009 рік – 61).

Щодо *національності особи злочинця та його етнічної належності*, то переважна більшість (95,5 %) це представники української національності, але деякі з них є вихідцями із країн Закавказзя, а незначний відсоток становлять представники інших слов’янських держав (Росія, Білорусь, та інші країни – 4,5 %). Дуже рідко зустрічаються кримінальні справи, обвинуваченими у яких виступають громадяни інших країн, для прикладу наведемо одну із них. Так, Шевченківський районний суд м. Києва, розглянувши у відкритому судовому засіданні в приміщенні суду в м. Київ кримінальну справу по обвинуваченню уродженця громадянина Італії, приватного підприємця, який проживає у Києві, у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 303 КК України, встановив, що громадянин Італії, який тимчасово проживав в м. Києві, на початку травня 2009 р. з метою особистого збагачення почав займатися втягненням жінок в заняття проституцією та сутенерством [2].

Важливою ознакою особи злочинця є його *освітній рівень*, саме він визначає соціальну сторону життєдіяльності людини [3, с. 91]. Переважна більшість осіб, що вчиняють розглядуваний нами злочин, мають повну загальну середню освіту – близько 70 %, осіб із середньо-спеціальною освітою приблизно 18 %, осіб із вищою або незакінченою вищою освітою майже 9 %, та близько 3 % осіб, які не мають освіти взагалі (узагальнені нами статистичні дані МВС України про наявність освіти на час вчинення злочину в період з 2006 по 2009 рік).

При соціально-рольовому підході враховуються особливості взаємодії особистості з соціальним середовищем [4, с. 264]. *Родинний стан* має важливе значення для соціально-демографічної характеристики особи злочинця, адже наявність сім’ї передбачає певні обов’язки, які індивід повинен виконувати з метою забезпечення нормального існування інституту сім’ї у суспільстві, виховання дітей, передання їм всього доброго і позитивного, також має вплив на будь-яку особу в суспільстві. Щодо особи злочинця розглядуваного злочину слід зазначити, що більшість осіб, які займались сутенерством або втягненням у заняття проституцією, були розлученими або неодруженими, (близько 70 %), родина була у майже 30 % осіб.

Слід зазначити, що іноді вказаний злочин вчинюється у співучасті декількома членами сім’ї, наприклад особа К., здійснюючи вказану злочинну діяльність за попередньою змовою з особою С., налагодивши механізм сутенерства, для подальшого розширення сфери впливу та збільшення прибутків, особа К., з корисливих мотивів, з метою створення стійкого угруповання для зайняття злочинною діяльністю, умов, що полегшать вчинення злочинів, залучила до участі у вчиненні злочинів своїх раніше

судимих сестер, яким довіряла. Далі їх діяльність продовжувалась вже разом [5].

Місце роботи має важливе значення у соціально-демографічній характеристиці особи злочинця, тому що від того, чи зайнята особа суспільно корисною працею, залежить її ставлення до певних прав та обов'язків, її суспільний статус.

Згідно із узагальненими статистичними даними та даними нашого дослідження слід зазначити, що більшість осіб, які займались сутенерством або втягненням у заняття проституцією, офіційно були безробітними, хоча працездатними – близько 60 %, не мали постійного джерела прибутків майже 20 %, працювали у сфері обслуговування – 15 %, близько 5 % осіб були приватними підприємцями. Слід вказати, що часто ці підприємства були лише прикриттям їх злочинної діяльності (власники саун, готелів, салонів краси, модельних агентств, служби таксі та ін.) Так, наприклад, підсудний, будучи приватним підприємцем, маючи в своєму користуванні сауну «Дельфін», та являючись власником лазні "Вітерець", з метою отримання прибутків, які в подальшому мав намір витрачати на погашення отриманих ним кредитів в банківських установах м. Луцьк, вирішив створити злочинну групу, яка б забезпечувала і контролювала надання сексуальних послуг проститутками особам чоловічої статі у вищезазначених закладах [6].

Такі випадки не часті, проте і не поодинокі, адже легальне місце роботи сутенера дає йому більш широкий простір для вчинення злочинних дій, без привертання до себе уваги з боку правоохоронних органів, громадськості та ін.

Вік особи – важлива ознака особи злочинця, яка дозволить виявити протиправну активність різних за віком груп.

Згідно із проведеним нами дослідженням серед злочинців, які займаються сутенерством або втягненням у заняття проституцією, найбільший прояв активності спостерігається у вікової групи від 31 до 40 років, проте особи, які є співучасниками даного злочину і виконують допоміжну роль, а саме підшукують та схиляють осіб чоловічої або жіночої статі до заняття проституцією, це люди (в основному, дівчата) у віці від 18 до 30 років, власне вони часто самі надають або надавали сексуальні послуги за плату та розповідають про вигідні сторони цього заняття своїм подругам, знайомим.

Дещо високі вікові межі самих сутенерів пояснюються тим, що для організації заняття проституцією потрібен певний життєвий досвід, організаційні здібності, деяка обізнаність щодо методів діяльності правоохоронних органів, а також певні зв'язки з працівниками цих структур, можливості придбання та використання різних технічних засобів та пристроїв для проведення негласних заходів.

Кримінально-правову характеристику особи злочинця слід почати з розгляду об'єктивної сторони та способів вчинення даного злочину.

Згідно з результатами проведеного нами дослідження можна дійти висновку, про те, що найчастіше даний злочин вчинявся шляхом втягнення у заняття проституцією, коли внаслідок дій винного інша особа схиляється до заняття проституцією. Характерним є те, що особа вчиняє бажані для винного дії за своєю волею, дещо рідше наявним було безпосередньо сутенерство, як дії особи із забезпечення заняття проституцією іншою особою. І лише невеликий відсоток злочинів було вчинено шляхом примушування до заняття проституцією, найчастіше із використанням обману, уразливого стану потерпілої особи, дещо рідше – шантажу та із застосуванням або загрозою застосування насильства.

Наявність обтяжуючих або пом'якшуючих обставин. Дослідження кримінально-правових ознак особистості злочинця варто доповнити даними про обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання, які враховуються судом при призначенні покарання. У більшості вивчених нами кримінальних справ були визнані та враховані такі обставини, що пом'якшують покарання: щире каяття особи, визнання засудженим своєї вини, наявність у винного утриманців (неповнолітніх дітей або непрацездатних батьків) та ін.

Обставинами, які обтяжують покарання за вчинення даного злочину, найчастіше були такі: вчинення злочину організованою групою, щодо кількох осіб, повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який злочин, щодо неповнолітньої чи малолітньої особи. Цікавим є те, що при вивченні нами кримінальних справ даної категорії ми не зустрічали випадки вчинення даного злочину в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, хоча при вивченні статистичних даних МВС України отримали такі дані. Так, у 2006 р. даний злочин у стані алкогольного сп'яніння вчинили 5 осіб, у 2007 р. – 4 особи, у стані наркотичного сп'яніння – 1 особа, у 2008 р. – 4 особи, у стані наркотичного сп'яніння – 1 особа, у 2009 р. не було випадків вчинення даного злочину у жодному із вказаних станів.

Із зазначених обставин, які обтяжують покарання, найбільш суспільно небезпечними є випадки вчинення даного злочину організованою групою, що є однією із кваліфікуючих ознак даного злочину. Тому поряд із вивченням загальних рис, притаманних особі сутенера, слід мати на увазі і особливості рольових функцій окремих учасників цього злочину. Умовно цих осіб можна поділити на дві категорії:

− безпосередні учасники організованої групи;

− особи, що не входять до складу цих злочинних угруповань, але внаслідок різних обставин певним чином сприяють вчиненню даного злочину.

До числа осіб, що є безпосередніми виконавцями даного злочину, входять, перш за все, сутенер, як організатор або лідер вчинення даного злочину, охоронці, водії, диспетчери, а також утримувачі місць розпусти і звідництва.

До кола осіб, що не входять до складу цих злочинних угруповань, на нашу думку, слід віднести таких, які внаслідок свого службового становища або іншої діяльності (наприклад, охоронці або адміністративний персонал готелів, розважальних комплексів, саун) на різних рівнях з корисливою метою сприяють вчиненню даного злочину, хоча вони не є членами організованої групи. До цієї категорії осіб також можна віднести і працівників правоохоронних органів, певних службових посадових осіб, які «кришують» злочинну діяльність вказаних організованих груп.

Вивчення морально-психологічної характеристики особи злочинця, то її вивчення зумовлене тим, що це дає можливість охарактеризувати внутрішній зміст особистості.

У даному аспекті вірною є думка Т. Є. Ігошева про те, що чим більше вад має особа, тим істотніше дефекти її духовного світу, стійкіші та глибші мотиви її антисуспільної поведінки [7, с. 63].

Варто зазначити, що у більшості осіб, що вчинили розглядуваний злочин, відсутні моральні принципи та переконання, частіше за все у них спостерігається дещо примітивний, звужений світогляд.

Морально-психологічний портрет злочинця значною мірою допомагають відтворити відомості, які можна отримати із місця проживання, навчання, роботи, відбування покарання, а також відомості, які характеризують спосіб життя особи, її інтереси та проведення вільного часу.

Досліджені нами кримінальні справи вказують на те, що слідчі та судові органи при характеристиці особи злочинця з морально-психологічної точки зору недостатньою мірою враховують ці ознаки і обмежуються занадто формальними характеристиками з місця проживання чи роботи (а іноді і ці дані відсутні).

На підставі вивчення нами кримінальних справ можна дійти висновку стосовно того, що особи, які займаються сутенерством або втягненням у заняття проституцією, часто виявляються непоганими знавцями психології потенційних жертв, адже вони вдало знаходять і використовують на свою користь найбільш уразливі риси характеру останніх.

Слід зазначити, що соціально-демографічна, морально-психологічна та кримінально-правова характеристики перебувала у нерозривному зв'язку і подекуди породжують одна одну.

Підсумовуючи викладене, можна окреслити певний загальний портрет особи, яка займається сутенерством та втягненням у заняття проституцією. Переважно це особи чоловічої статі, від 30 до 40 років, які не зайняті суспільно корисною працею, мають середню або середньо-спеціальну освіту, іноді судимі за злочини, що вчинялись на сексуальному підґрунті, специфіка антисоціальної особистості злочинця проявляється у мотивації злочинної поведінки, яка має переважно корисливу спрямованість. Цим особам часто притаманні такі якості, як агресивність, жорстокість, цинізм, культ насильства. Моральні якості, ідеали сім'ї у цих осіб або суттєво занижені або зовсім відсутні.

Підбиваючи підсумки слід зазначити, що кримінологічна характеристика сутенерства або втягнення у заняття проституцією є вихідним етапом для організації процесу розроблення та реалізації заходів протидії злочинності.

Список використаної літератури

1) Сахаров А. Б. Учение о личности преступника и его значение в профилактической деятельности органов внутренних дел : лекция / А. Б. Сахаров. – М. : МВШМ МВД СССР, 1984. – 42 с.

2) Архів Шевченківського районного суду м. Києва за 2010 рік. Кримінальна справа № 1–250/10. – 244 арк.

3) Криминология : учебник / Беляев Н. А., Волгарева И. В., Кропачев Н. М. и др. ; под ред. В. В. Орехова. – СПб. : Изд-во с.-петерб. ун-та. – 1992. – 216 с.

4) Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник. – М. : Юрид. лит., 1985. – 416 с.

5) Архів Ленінського районного суду м. Вінниці за 2010 рік. Кримінальна справа № 1–320/2010. – 340 с.

6) Архів Луцького міськрайонного суду Волинської області за 2009 рік. Кримінальна справа № 1–332/2009. – 248 с.

7) Игошев Т. Е. Типология личности и мотивация преступного поведения / Т. Е. Игошев. – Горький, 1974. – 168 с.

Надійшла до редколегії 12.05.2011

ШЕВЧУК Т. А. КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СУТЕНЕРСТВА ИЛИ ВОВЛЕЧЕНИЯ ЛИЦА В ЗАНЯТИЕ ПРОСТИТУЦИЕЙ
Рассмотрена криминологическая характеристика сутенерства или вовлечения лица в занятие проституцией. Определены основные тенденции данного преступления, факторы, способствующие его совершению, а также проанализирована личность сутенера и целесообразность ее изучения в криминологическом аспекте.

SHEVCHUK T. THE CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTIC OF A PIMPING OR INVOLVEMENT OF A PERSON INTO PROSTITUTION
The criminological characteristic of a pimping or involvements of a person in prostitution are discussed. The main tendencies of such crime, factors that conduce to its committing are defined. General portrait of the pimp and expediency of studying it in criminological aspect are analyzed.